

BOŽIDAR FINKA (1925 – 2000)

Akademik Božidar Finka rođen je 19. prosinca 1925. g. u Salima na Dugom otoku. Šestorazrednu osnovnu školu završio je u rodnom mjestu, a gimnaziju je polazio u Šibeniku, Krku, Zadru i Splitu, gdje je maturirao 1947. godine.

Školske godine 1947/48. upisao je slavističku grupu na Filozofskom fakultetu u Zagrebu, gdje je diplomirao u ožujku 1952. godine.

Poslije diplomiranja radi kao profesor na gimnaziji u Pazinu. Nakon toga, 22. listopada 1953., primljen je za asistenta u Institutu za jezik JAZU (danas HAZU) u Zagrebu. Godine 1960. promoviran je na stupanj doktora znanosti. Iste je godine izabran i za znanstvenoga suradnika. God. 1966. izabran je za višega znanstvenog suradnika i god. 1971. za znanstvenog savjetnika u Institutu za jezik.

Godine 1975. izabran je za člana suradnika, a 1977. za izvanrednog člana Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti u Razredu za filologiju, gdje je u dva mandata obnašao dužnost tajnika Razreda. Do smrti je bio predsjednik Odbora za dijalektologiju, član Odbora za onomastiku i Odbora za leksikografiju JAZU (HAZU). Bio je organizacijski tajnik Međuakademijskog odbora za dijalektološke atlase i član njegove Komisije za Općeslavenski lingvistički atlas (OLA), Hrvatsko-srpski dijalektološki atlas (HsDA) i Europski lingvistički atlas (ELA). Kao predstavnik JAZU (HAZU) bio je član Međunarodne komisije za OLA sa sjedištem u Moskvi.

Pokretač je i prvi pročelnik Zagrebačkoga lingvističkog kruga (ZLK) Hrvatskoga filološkog društva (HFD).

Nekoliko je mandata bio predsjednik Savjeta odnosno Zbora radnih ljudi Instituta za jezik, predsjednik Radničkog savjeta Instituta za filologiju i folkloristiku (IFF) u Zagrebu, u koji je Zavod za jezik integriran god. 1977. Od god. 1973. do 1977. bio je predstojnik Instituta za jezik, predstojnik Zavoda za jezik u IFF, (ciklički) predsjednik Poslovnoga odbora IFF-a.

Obnašao je dužnost predsjednika Znanstvenog savjeta, odnosno Znanstvenog vijeća Zavoda i Instituta.

Bio je urednik više časopisa i edicija.

Sudjelovao je u radu većeg broja slavističkih kongresa i mnogih drugih znanstvenih skupova u zemlji i inozemstvu. Pokretač je “Znanstvenih skupova o hrvatskim dijalektima”.

Od godine 1967. do 1969. proveo je pet semestara kao gost profesor na Ruhrskom sveučilištu u Bochumu, gdje je držao kolegije iz hrvatske i slavenske jezične, književne i kulturne problematike.

God. 1985. bio je dva mjeseca gost profesor na Sveučilištu u Konstanzu. Nekoliko je semestara držao kolegij *Kultura hrvatskoga književnog jezika* na Studiju novinarstva Fakulteta političkih nauka Sveučilišta u Zagrebu. Suradnik je NOP-a od srpnja 1943. godine.

I. Dijalektologija i toponomastika

Akademik Božidar Finka istaknuti je znanstveni radnik na polju hrvatskog i slavističkog jezikoslovlja. Isticao se kao organizator znanstvenoga rada i kao popularizator filološke znanosti. U tridesetak godina svojega znanstvenog djelovanja ostavio je Finka dubok trag u mnogim područjima hrvatske filologije: od dijalektologije i onomastike, kojima je počeo i kojima se najintenzivnije bavio za svojega znanstvenoga djelovanja, povijesti jezika i leksikografije – do problematike standardnog jezika. Osobito je zapaženo njegovo poniranje u naglasnu problematiku. Svojim mnogovrsnim lingvističkim interesom i fundiranim rezultatima u nekim disciplinama (dijalektologija, osobito čakavska, akcentologija, leksikografija) izbio je među najistaknutije predstavnike naše lingvistike. U metodološkom pristupu lingvističkoj znanosti znalački je povezivao našu lingvističku tradiciju sa suvremenim znanstvenim postulatima.

Polazeći od toga da je za afirmaciju hrvatske jezične znanosti jedna od bitnih pretpostavki poznavanje i lingvistička interpretacija izvorne jezične građe, Finka se okrenuo našem dijalektnom terenu, i to uglavnom čakavskom, a manje ali uspješno i kajkavskom i štokavskom. U velikom broju dijalektoloških priloga (monografija, referata, članaka i prikaza) pružio je mnoštvo podataka i osvijetlio mnoge probleme, ukazujući na odnose dijakronije i sinkronije, stilistike i sintakse, semantike i tvorbe, fonetike i fonologije, fonologije i morfonologije, zatim na dijalekatsko-standardno-jezične odnose, na odnose međudijalektnih veza i prožimanja i na odnose

međujezične interferencije (hrvatsko-romanski jezični odnosi). Njegova za-
pažena radnja *Dugootočki čakavski govori* temeljena je upravo na spo-
menutom uvidu u mnogoznačnost dijalekatske problematike, posebno
uključujući u razmatranje dijalekatnu stilistiku kao novost po pristupu, me-
todi, poznavanju suvremene dijalektologije i po interpretativnim rezulta-
tima. Uz tu radnju redaju se mnogobrojni drugi prilozi o čakavskom narje-
čju (Govor otoka Žirja, Karlovački govor, oba u suradnji s Antunom Šoja-
tom, Naputak za ispitivanje i obrađivanje čakavskih govora, Rad na prou-
čavanju govora u Brinju i okolici - ovaj potonji u suradnji sa Slavkom Pave-
šićem, Stilistika u dijalektologiji, Slavische Akzentuation, Der čakavishe
Dialekt der serbo-kroatischen Sprache, Upotreba nepromjenjivih riječi u
čakavskim govorima na Dugom otoku) i posebno o manje poznatim peri-
fernim čakavskim govorima (dijalekatske interferencije čakavsko-kajkav-
sko-štokavske na ličko-goranskom i kordunskom području, čakavsko-što-
kavski doticaji u sjevernoj Dalmaciji, štokavski ekavsko-neekavski odnosi u
okolici Vinkovaca, potonji rad s Antunom Šojatom, i dr.). Proučavajući i
obrađujući specifične kajkavske govore u Gorskom kotaru, Finka je osobitu
pozornost posvetio dosad malo poznatim hrvatsko-slovenskim jezičnim
dodirima i odnosima. Prilozi o štokavskim govorima sadržavaju, među
ostalim dijalekatnim podacima, osobito fundiranu akcenatsku problema-
tiku kao jedno od glavnih mjerila u sistematizaciji tih govora.

Kao istaknuti dijalektolog Finka je surađivao na izradi upitnika za
Hrvatsko-srpski dijalektološki atlas (objavljen u Beogradu), upitnika za
Općeslavenski lingvistički atlas (objavljen u Moskvi), upitnika za Bosan-
skohercegovački dijalektološki atlas (objavljen u Sarajevu). Obradio je 12
pунктова po upitniku za HsDA, tri punkta po upitniku za OLA i dva pun-
kta po upitniku za BH atlas. Suautor je i jedan od urednika monumental-
noga dijalektološkog djela "Fonološki opisi", nastaloga suradnjom dija-
lektologa iz svih nacionalnih i dijalektoloških južnoslavenskih sredina.

Sam ili u suradnji s drugim dijalektolozima izradio je 8 karata za
OLA (s pripadnim indeksima i komentarima) i trajno je surađivao na izradi
karata za ELA davanjem dijalektoloških podataka i njihovom interpretaci-
jom. Svestranim uvidom u problematiku čakavskog narječja izradio je cje-
lovitu sintezu o tom narječju (*Čakavsko narječje*). Izradio je kartu toga na-
rječja po refleksu jata u čakavskim govorima, a zatim je s Milanom Mogu-
šem objavio drukčije koncipiranu kartu istoga narječja. Objavio je i dija-
lektnu kartu Hrvatske.

U dijalektološkoj djelatnosti Božidara Finke treba istaknuti nekoliko prinosa jezičnoj spoznaji. Pokazao je na koji način u dijalektima funkcioniraju izražajna sredstva: glasovi i naglasak, oblični i tvorbeni inventar, riječi, skupovi riječi pa i čitave izreke, čak i ona izrazna sredstva koja se ne iskazuju govornim elementima. Pokazao je kako je stilsko iskorištavanje izražajnih sredstava manje ograničeno nego u standardnom jeziku, u kojem ne mogu biti nikad tako iskorištena sva sredstva jezičnog izraza kao u usmenoj riječi (*Dugotočki čakavski govori, Čakavske stilističke studije, Čakavsko narječje*).

Uočio je da zajedničke osobine govora po kojima se kajkavski jugozapad razlikuje od drugih kajkavskih dijalekatnih tipova, a slabije od čakavsko-kajkavskih i čakavskih govora na velikom području sve do zadarskog otočja (npr. ikavsko-ekavska ili potpuno ikavska zamjena za stari jat, vokal /a/ na mjestu šva, izostajanje metatonijskog cirkumfleksa u položajima tipičnim za kajkavske govore i dr.) dopuštaju pretpostavku da čitavo to područje nije čistoga kajkavskoga porijekla (*Karlovački govor, sa Šojatom*).

Na temelju istraživanja ijekavskih (srpskih) govora u Gorskom kotaru mogao je zaključiti da je npr. drežnički govorni tip više bio u doticaju s južnim izdankom tzv. istočnohercegovačkog dijalekta, koji je inače karakterističan za govore toga tipa u Dalmaciji i u njezinu zaleđu, dok je srpsko-moravički govorni tip u bližim dodirima sa sjevernim izdankom toga dijalekta u Hrvatskoj, koji se proširio po Kordunu i Baniji, dijelom i u Sloveniji (*Štokavski ijekavski govori u Gorskom kotaru*).

Proučavao je hrvatske štokavske govore u okolici Vinkovaca i drugdje po istočnoj Slavoniji (zajedno sa Šojatom), posebno govore s “nezamijenjenim jatom”, tj. govore u kojima nekadašnji jat nije izjednačen ni s jednim drugim vokalom ili vokalnom sekvencijom, nego je do danas očuvao posebnu fonetsku i fonološku vrijednost (*Hrvatski ekavski govori jugozapadno od Vinkovaca*).

Zajedno s Petrom Šimunovićem sudjelovao je na projektu *Antropološka istraživanja istočnoga Jadrana, I–III* (Zagreb 1987–1990).

* * *

U težnji da crpe na izvoru jezičnoga stvaranja, Finka se jednakim marom uspješno pozabavio i onomastičkim problemima, u kojima se prepoznaje i kao onomastičar. Zapaženi su njegovi radovi o obalnoj toponimiji u sjevernoj zadarskoj regiji, o toponimiji zadarskog otočja, o imenima u ne-

kim starim rukopisima itd., a posebno je bio zapažen njegov teorijski rad Prinosi leksičkim problemima u toponomastici, kao i mnogi onomastički podaci u dijalektološkim radovima.

Finka promatra jezične pojave kao slijed promjena uzročno-posljedično uvjetovanih i povezanih, pa je njegov dijalektološki i onomastički rad ujedno prinos osvjetljavanju složene problematike naše jezične povijesti, odnosno problematike odnosa sinkronije i dijakronije u jeziku.

Bavio se i kulturnom poviješću i pojedinim aspektima iz povijesti hrvatskoga jezika, posebno na građi iz čakavskoga i kajkavskog narječja.

II. Leksikografija

Opsežan je i raznolik leksikografski rad akademika Finke. Došavši u Institut kao mladi asistent, upoznao se s radom na velikom Akademijinu rječniku hrvatskoga jezika, kojemu je glavni urednik bio dr. Stjepan Musulin. Obradivača je bilo nekoliko, a mladi je Finka bio na različite načine pri ruci svima. Družeci se tako s velikim rječnikom, upoznao je njegovu narav, kvalitete, ali i nedostatke. Iako je to monumentalno rječničko djelo, i u samoj je Akademiji sazrela spoznaja o potrebi uklanjanja nedostataka koji se mogu obaviti bez zadiranja u već gotovo i objavljeno djelo.

Prva se spoznaja odnosi na potrebu izrade njegovih dopuna, kojima je trebalo proširiti građu za Rječnik mnogim i raznovrsnim a prije neobuhvaćenim izvorima, kako bi se obogatio dotadašnji korpus hrvatskoga jezika.

Drugi zadatak koji je Akademija povjerila Institutu za jezik proizlazi iz činjenice da u veliki Akademijin rječnik nije ušla čitava jedna sastavnica hrvatskoga jezika – pisana kajkavska riječ. Razloga je tomu bilo više, ali je najpresudniji bio shvaćanje nekih vodećih lingvista 19. st. (Miklošič i Kopitar) da je kajkavsko narječje dio slovenskoga jezika. No, vrijeme je prolazilo i znanost se razvijala i donosila nove spoznaje, pa tako i nepobitne dokaze o pripadnosti hrvatske kajkavštine hrvatskome jeziku. Zbog toga je u Akademiji odlučeno, a na izravan poticaj akademika Miroslava Krleže i Antuna Augustinčića da se, kao svojevrсна druga vrsta dopuna velikom rječniku, izradi poseban povijesni rječnik kajkavske pisane riječi, i to iz razdoblja kada je na njezinoj osnovici izgrađen jezik koji je u užoj Hrvatskoj, tadašnjoj Banskoj Hrvatskoj, funkcionirao kao književni jezik od 16. do polovice 19. st., kada književnim jezikom postaje jezik sa štokavskom osnovicom. Akademik Božidar Finka od samoga je početka bio svjestan

činjenice da je Rječnik hrvatskoga kajkavskoga književnog jezika fundamentalno djelo hrvatske povijesne leksikografije, koje će, uz veliki Akademijin rječnik, zaokružiti leksikografsku obradu pisane hrvatske jezične baštine od prvih spomenika do početka suvremenoga književnog jezika.

Akademik Božidar Finka bio je u potpunosti organizator rada na tom rječniku, bio je njegov voditelj i glavni urednik. Sa suradnicima je obavio izbor izvora za rječnik, izradio je upute i za ispisivanje građe i za njezinu obradu, a prije početka same obrade izradio je ogledni tekst rječnika. Njegov tekst *O Rječniku hrvatskoga kajkavskoga književnog jezika* nalazi se na početku prvog sveska Rječnika. Taj je rječnik dr. Božidar Finka smatrao svojim životnim zadatkom, shvaćajući ga hrvatskim nacionalnim djelom najvećega značenja i domašaja. Neumitna sudbina nije mu omogućila da dočeka 8. svezak Rječnika, koji je tako željno čekao, a čije je tiskanje bilo završeno upravo na dan njegove smrti.

I tu nije kraj. Njegov je leksikografski interes bio vrlo širok, pa se svojom suradnjom uključio u izradu Rječnika hrvatsko-srpskog/srpsko-hrvatskog književnog jezika MH i MS-a, Frazeološkog rječnika hrvatskoga ili srpskoga jezika Josipa Matešića, Švedsko-hrvatskog rječnika, Čakavsko-njemačkog leksikona Mate Hraste i Petra Šimunovića, a da i ne spominjemo mnoge pojedinačne dijalekatske rječnike, poglavito čakavske, čiji su autori bili amateri u leksikografiji, pa im je Božidar Finka bio i mentor i redaktor. Sudjelovao je i u organizaciji rada i stvaranju koncepcije za *Leksik prezimena SR Hrvatske*, koji je izrađen u Institutu za jezik pod uredništvom Valentina Putanca i Petra Šimunovića.

Posebno još treba istaći da je Božidar Finka sa suradnicima organizirao i u Hrvatskoj vodio rad na gradišćanskohrvatskom rječniku, koji je bio zajednički pothvat hrvatske i austrijske strane. To je prvi pravi leksikografski priručnik gradišćanskih Hrvata, i u tome je njegovo kulturno i povijesno značenje. Što za jedan jezik znači ovakav temeljni jezični priručnik, možda je najbolje izrazio Nikola Benčić kad je na posljednjem ispraćaju zahvalio Božidaru Finki što je gradišćanskim Hrvatima dao normativni rječnik književnoga jezika koji će zadovoljiti njihove društveno-političke potrebe. Sam je Finka rekao u početku rada na tom rječniku da će taj "posao zahtijevati mnogo napora, strpljenja i stručnosti, ali smo uvjereni da cilj koji je pred nama posvećuje i opravdava svaku žrtvu". Taj njegov, mogli bismo reći, moto vodio ga je u cjelokupnu njegovu radu.

Sve izloženo samo su, da tako kažemo, šturi podaci o leksikografskom radu dr. Finke, ali iza njih stoji neizreciv trud i zalaganje, a iznad svega ljubav prema poslu koji je radio.

III. Standardni jezik

Stručni i znanstveni rad Božidara Finke bio je trajno usredotočen na problematiku našega književnog jezika, i to jednako u teorijskom rasvjetljavanju (međuvarijantski odnosi, problemi jezične norme i normiranja, problemi pripreme jezika za strojnu obradu itd.) kao i u tumačenju konkretnih jezičnih problema u jezičnoj primjeni (problemi jezične i pravopisne norme, akcenatsko-kvantitativna problematika, leksičko-semantička problematika, terminološka problematika itd.).

Samo bi prilozi o književnom jeziku u užem smislu ispunili čitavu jednu knjigu, a posebno bi prikazi o ribarskoj terminologiji ispunili još jednu. Finka je svojim prikazima o ribarskoj terminologiji ponajviše zahvatio problematiku naših naziva za morske ribe i drugu morsku faunu. Kao mlad lingvist nije ulazio u aloglotske analize naziva, već je od mnogobrojnih naših inačica i varijanata naziva za pojedine ribe odabirao i preporučivao standardni naziv, prihvatljiv kao termin za stručnu terminologiju. Njegovi su se prijedlozi uglavnom prihvaćali u jezičnoj praksi, te je time u velikoj mjeri dokinuta heterogenost koja je dotad vladala u našem nazivlju morske faune.

Zajedno s akademikima Milanom Mogušem i Stjepanom Babićem izradio je 1971. godine *Hrvatski pravopis* ("londonac"), čija je prva naklada zbog poznatih političkih (ne)prilika tada uništena. Godine 1990. pretiskan je nepromijenjen. Nakon 1990. s koautorima doraduje taj pravopis, koji dobiva dopuštenje za upotrebu u školama.

IV. Ostala djelatnost

Akademik Božidar Finka organizator je i prvi voditelj Zagrebačkoga lingvističkog kruga (u početku Krug mladih slavista, pa Krug mladih lingvista), po kojem je zagrebačka i hrvatska lingvistika stekla bitno novu kvalitetu. Djelovanje ZLK omogućilo je prožimanje suvremene lingvističke misli s našom jezičnom znanošću. Trajnim utjecajem u Krugu povezao je svoj rad i djelovanje s doprinosom ZLK-a u našoj jezičnoj znanosti.

Značajna je javna, stručna i kulturna djelatnost akademika Finke. Održao je velik broj predavanja na javnim tribinama, sudjelovao je s referatima gotovo na svim našim slavističkim kongresima i na mnogim drugim znanstvenim skupovima i konferencijama, pisao je u više listova i novina (*Vjesnik, Borba, Večernji list, Narodni list, Školske novine* itd.). Svoje je stručne i znanstvene priloge objavljivao u mnogim središtima u zemlji i inozemstvu (Varšava, Krakov, Moskva, Prag, Bochum, München, Wiesbaden, Željezno), a mnogi su i njegovi osobni kontakti sa slavistima u svijetu. Na poziv, držao je predavanja na slavističkim katedrama u Krakovu, Bochumu, Kölnu i Hamburgu, Mannheimu, Konstanzu i Zürichu. Finka je vodio rubriku *Jezične dileme* u *Vjesniku* i surađivao u rubrici *Razmišljanja o jeziku* na Radio-Zagrebu.

Jedna od značajnih Finkinih djelatnosti jest njegov recenzentski i urednički rad, osobito u *Hrvatskom dijalektološkom zborniku* (koji je uređivao naizmjenice s akademikom M. Mogušem), u *Raspravama Instituta (Zavoda) za jezik* i u časopisu *Jezik* (dvadeset godina).

Njegov bogat i raznovrstan rad, što pokazuje i bibliografija njegovih radova, nije ostao neprimijećen. Godine 1977. dodijeljena je akademiku Božidaru Finki Republička nagrada *Božidar Adžija* za istaknutu znanstvenu djelatnost, a 1995. godine dobiva i najviše priznanje – Državnu nagradu za životno djelo. Uz prvu nagradu, o 60. obljetnici života, posvetili su mu kolege iz Zavoda za jezik svečani broj svojih *Rasprava* (sv. 10–11), a uz drugu nagradu, uz njegovu 70. obljetnicu, posvećen mu je svečani broj Akademijine *Filologije* (sv. 24–25), s bibliografijom radova, koja broji više od četiri stotine jedinica.

Posljednje mu je djelo bilo organiziranje znanstvenoga skupa o tisućitoj obljetnici prvoga spomena hrvatskoga ribarstva (u ispravi od g. 995. do 999., u kojoj se spominju ribolovilišta oko Molata i u Telašćici).

* * *

Akademik Božidar Finka težio je u prvom redu pronalaženju i interpretaciji novih podataka. U njegovim je radovima prisutan napor prema sintezi i otkrivanju zakonitosti i sustavnosti u pojavama. Tako je dao strukturalni opis mnogih dijalekatnih idioma. Njegovi su opisi sustava hrvatske akcentuacije dobili vrlo povoljne ocjene, a radovi o stilistici u dijalektologiji važni su ostvaraji i teorijska osvježenja u našoj dijalektologiji.

U znanstvenom djelu i djelovanju Božidara Finke put vuče na izvoriste: na Dugi otok, na rub hrvatskoga jezičnog prostora, u čakavštinu kojom je progovorio i koja je do smrti u žarištu njegova znanstvenog zanimanja. O njoj je pisao više nego bilo koji drugi naš dijalektolog. Njegov znanstveni prvijenac *Citorij (vallis sancti Victoris)* odnosi se na zavičaj. Taj toponomastički rad ocjenjuje Petar Skok, a objavljuju Radovi Instituta JAZU u Zadru davne 1955. godine. Točno prije 45 godina!

Petar Šimunović, Vesna Zečević i Mijo Lončarić